

DIS-Kontakten

Medlemstidning för DIS-Nord Årg. 6 nr 2 2010

Ett torp från slutet av 1800-talet Hällefors. Foto Kerstin Fors

Styrelsen och övriga funktionärer för DIS-Nord

E-post styrelsen@dis-nord.se

Ordförande

Rolf Fräki, Karungi

E-post rolffraki@hotmail.com

Vice ordförande

Göran Skog, Umeå

E-post goran.skog@rodang.se

Sekreterare

Gunilla Kassberg, Boden

E-post gunilla.kassberg@telia.com

Kassör

Harriet Österlund, Malå

E-post osterlund.h@spray.se

Ledamot, web-master

Stefan Wennberg, Seskarö

E-post stefan.vennberg@telia.com

Ledamot Redaktör

Kerstin Fors, Boden

E-post forskerstin@hotmail.com

Ledamot

Knuth Sjöberg, Umeå

E-post knuth.e.sjoberg@bredband.net

Utbildningsansvarig

Kjell Westerberg, Luleå

E- post kjell.westerberg@bredband.net

Revisor

Åke Westring, Skellefteå

E-post ake.westring@hotmail.com

Revisorssuppleant

Rolf Stenlund , Boden

E-post rolf.stenlund39@telia.com

Valberedning sammankallande

Folke Aili, Skellefteå

E-post f_aili@yahoo.se

Nästa nr av DIS-Kontakten
beräknas komma ut januari
2011.

Bidrag till tidningen tas
tacksamt emot.

Innehåll

- 2 Styrelsen
- 3 Nyheter från DIS
- 4 Information från DIS-Nord
- 5 Umeå
- 6 Skellefteå
- 7-9 Släktforskar dagarna Örebro
- 10-14 Skolstart
- 15 Länkar

NYHETER FRÅN DIS

Jag skrev i ledaren i septembernumret av Diskulogen att vi **har fått** en ny websajt. Jag var tydligen lite för optimistisk eftersom jag trodde att den skulle vara igång vid det här laget, men så är alltså inte fallet utan det finns en del kvar att göra. Officiell sjösättning om allt blir klart verkar vara lämpligt i mitten av oktober, när [Swedgen Tour 2010](#) är avslutad.

Men den nya webben är inte hemlig, så den som vill titta kan göra det här:
<http://www2.dis.se>

Det nya forumet är färdigt för användning men inte officiellt driftsatt än:
<http://forum.dis.se/vb>

Det går bra att registrera sig nu och börja använda det.

Det verkar lämpligt att diskutera nya sajten i nya forumet!

Wikin då? Nja, den har en bit kvar, men den kommer.

Daniel Berglund

INFORMATION FRÅN DIS-NORD

Vi behöver hjälp från våra medlemmar.

Önskar ni utbildningar inom Disgen?
Önskar ni föreläsningar om Disgen eller annat?
Behöver ni hjälp med problem i Disgen eller andra program?
Vill ni bara träffas och prata släktforskning?

Hör gärna av ER till oss så vi vet vad ni önskar.

UMEÅ

Umeågruppen planerar utbildning

I Umeå pågår nu en grundkurs i Disgen.

Vid senaste träffen inom Umeågruppen beslutades om ytterliggare kurser. En kurs om bildhantering och utskrifter våren 2011 och under hösten 2011 en kurs i hantering av kartor.

/// Knuth Sjöberg

SKELLEFTEÅ

Torsdagsträff för Släktforskarer anordnad
av

DIS-NORD.

och

Medborgarskolan

Vi träffas kl 13.00, första torsdagen i varje månad på

Medborgarskolan, Storgatan 35, Skellefteå.

Välkomna
Lennart Andersson

SLÄKTFORSKAR DAGARNA I ÖREBRO

Välkomsttal av förbundsordförande Barbro Stålheim

Karl IV Johan
(Jonas Näslund)

Tre konferenser på fredag

Ordförande (Göran Skog deltog för DIS-Nord)

Redaktör (Knut Sjöberg deltog för DIS-Nord)

Studieledare

Information om gravvårdsinventering
vid Ordförandekonferensen.

Från redaktörskonferensen

Konferensledning Anna Lena Andersson och Anna Lövgren

- Information om bildbehandlingsprogram-Bildbehandling
- Utskrifter -Layout
- Redaktörslistan på nätet
- Upphovsrätten
- Medlemstidningar --Medlemsblad
- DVD med tips, teknik, marknadsföring mm

Information om och ifrån
RIKSSTÄMMAN kommer att meddelas via nätet och medlemstidningar

[ww.genealogi.se/](http://www.genealogi.se/)

<http://www.dis.se/>

<http://www.dis-nord.se/>

***Samt en länk till*<http://na.se/nyheter/2.2503/1.934742-deras-slaktering-valde-bernadotte>**

MÄSSAN

Över 100 utställare och många besökare.

Rötters bokbord med böcker, broschyrer, DVD skivor mm, lockade många att lyfta på plånboken.

Deltagare från DIS-NORD var Göran Skog, Umeå och Knuth Sjöberg, Umeå
Foto: Göran Skog, Peter Pettersson mfl

Skolstart - när folkskolan kom till byn

När folkskolan grundades 1842 kom ljuset till den svenska obygdens – sägs det. Men folkskolan kan också ses som en ny kontroll- och fostringsapparat som bemöttes med ivriga föräldraprotester. Och kanske var det pedagogiska läget trots allt inte så mörkt före folkskolan som man brukar påstå.

Över landets alla skrymslen härskade oförnuftets mörker. Men så en dag bröt ljuset fram. År 1842 klubbades kungliga majestätets nådiga stadga om folkundervisningen i riket och det moderna kunskaps-Sverige var fött. Tre decenniers utredande och parlamentering var äntligen över. En skola för alla medborgare hade skapats – och det vidskepliga rabblandet inför gamla och lytta klockare eller läromästare kunde äntligen bytas mot den solklara upplysningen från en professionell lärarkår.

Ungefär så kan folkskolans mest pompösa historieskrivning sammanfattas. Men bortom hyllningstalen skymtas spåren av en mer mångfasetterad berättelse – en historia om skolsamhällets knaggliga framväxt och det motstånd det väckte. Ljuset som tändes 1842 var nog inte fullt så ljust som det ofta skildras – och mörkret dessförinnan inte fullt så mörkt.

Folkskolans tillkomst ägde rum under ett dramatiskt 1800-tal präglad av skiften, bysprängningar, industrialisering och en enorm befolkningstillväxt. Främst växte de lägre klasserna: torpare, statare, backstugusittare, drängar och pigor. Ett jordbruks- proletariat höll på att skapas – och utifrån maktens synvinkel ett ordningsproblem.

Idén om en allmän skola hörde samman med en önskan att kontrollera denna växande befolkning för att undvika uppror eller oroligheter. Samtidigt ville bönderna fostra och utbilda det uppväxande släktet i nationell och kristen anda för att bredda sitt kommunala och politiska inflytande. Skapandet av en folkskola kan alltså inte bara betraktas som ett steg i demokratiseringen och det liberala genombrottet i Sverige utan också som ett svar på en snabb befolkningstillväxt och de styrandes ängslan över bristande disciplin och okunskap. En av de utredningar som låg bakom propositionen om folkskolan gällde just fattigvården.

Skolans entusiaster var många. Mot de konservativa – som befarade att allmän utbildning utöver kristendomskunskap skulle fördärva allmogens seder och bruk – stod liberalerna som arbetade för folkbildningstanken, så småningom med Erik Gustaf Geijer som frontfigur sedan hans berömda ideologiska kursändring 1838. Även kronprins Oscar anslöt sig till den liberala linjen. Danmark och Norge hade då redan fått sina folkskolor – 1814 respektive 1827.

Kyrkan misstrodde idén och läroverken varnade för ”halvbildning”. De nya folkskollärarna häcklades av akademiker och borgerskapets bildade kretsar. Inte heller bönderna var övertygade om folkskolans förträfflighet. I välbärgade hem fortsatte hemundervisningen långt efter stadgandet av folkskolan.

I själva verket kantades folkskolans införande av en rad föräldraprotester. Barnen behövdes ju på gården, läsandet fick vänta. Skolans krav på ordning och disciplin – som under folkskolans tid skulle komma att växa till en överordnad princip – uppfattades till en början som ett intrång i föräldrarnas inflytande över barnen.

Motståndet antog fler former. Många församlingar var ovilliga att inrätta folkskolor långt efter 1842. Ännu på 1880-talet hände det att halva klasser var borta då folkskoleinspektörerna kom på besök. I Bolstads pastorat i Dalsland vägrade föräldrarna acceptera heltidsskolgången under hela 1800-talet, ja

ända fram till 1942. I Åsums skola i Skåne klagade föräldrarna på att läraren P A Wingren var för sträng; han öppnade inte för barnen på morgonen trots att det var kallt och matrasten måste tillbringas utomhus även när det var dåligt väder. Till honom släpptes minsann inga barn.

Egentligen är det fel att påstå att folkskolan inrättades just 1842. Det var ingen absolut skolplikt som tillkom då, bara plikt att tillägna sig den kunskap som lärdes ut i folkskolan. Det kunde trots allt fortsätta ske i hemmet – om detta kunde motiveras.

De regionala skillnaderna var stora. Mot utvecklingen i Dalsland kan man ställa situationen i Lunds stift. Redan 1814 fanns där 155 fasta skolor och 338 kringvandrande lärare. Tre år före folkskolans införande hade stiftet hela 473 skolhus. Inget annat stift i landet kunde skryta med så många.

Reformen var alltså enhetlig och allmän enbart på pappret. Och det pedagogiska eländet dessförinnan var inte så djupt som 1800-talets reformatörer ville påskina.

Redan på 1600-talet var läskunnigheten utbredd i en stor del av befolkningen, vilket framgår av landets husförhörslängder. Kunskap, lärande och kunskapsprov var inga okända företeelser. Viktiga milstolpar i livet – som bröllop, dop eller flyttning – kunde knappast passeras utan att valda delar av psalmboken, bibeln eller katekesen korrekt kunde återges. Kyrkoherden var examinator, klockaren eller föräldrarna lärare.

Men kyrkoherden var en högt uppsatt person, klockaren inte alltid läskunnig eller ens tillgänglig på vissa orter och föräldrarna var inte sällan upptagna. Vem undervisade egentligen barnen före 1842?

Svaret är: en brokig grupp kringvandrande lärare, i de flesta fall godkända av församlingsprästen och med intyg på att de tillägnat sig tidens senaste metod, den så kallade växelundervisningen. Den metoden innebar att eleverna bildade en enda grupp oavsett ålder och att en del av undervisningen delegerades till de duktiga och äldre skolbarnen – så kallade monitörer – som fick undervisa sina yngre kamrater.

Dessa lärare gick från by till by och från gård till gård, nästan alltid med en bisyssla för att kunna försörja sig. I Skåne kunde lärarna vara soldater, murare eller skomakare, i Bergslagen jobbade de i bergsbruket och vid kusten var de sjömän eller kaptener. Vinterhalvåret ägnades åt undervisning, sommarhalvåret åt annat. Ibland hade de tillgång till skolhus, dyra att uppföra för församlingen och ofta föremål för stridigheter och lång ekonomisk belastning. Ibland blev arbetsvillkoren mycket flexibla. Läraren, tillika skomakaren, kunde sitta med sulorna i knät och förhöra barnen på katekesen, med matbordet som skolbänk.

De kringvandrande lärarna sades vara opålitliga, ålderstigna och till och med handikappade, ja, oförmögna till annat än intellektuellt arbete trots att de hankade sig fram med sidjobb. Läsning och skrivning värderades lågt på en landsbygd där nära nog den enda vägen till försörjning stod att finna i kroppsarbetet.

Historikern Carin Bergström punkterar emellertid i en nyligen utkommen bok – *Skolmostrar och läromästare* – dessa muntligt traderade myter. I en kartläggning av tre stift (Lund, Karlstad och Uppsala) fann hon att bara 17 av 196 lärare strax före folkskolans tid kan beskrivas som handikappade. Medelåldern var lägre än vad som vanligen sägs och särskilt avsigkomna eller opålitliga tycks de kringvandrande lärarna knappast ha varit. Och vad säger för övrigt att just handikappade lärare skulle ha varit dåliga pedagoger? Carin Bergström menar att församlingarna medvetet och tidigt styrde in barn med olika typer av funktionshinder på en lärarbana, vilket betyder att de förmodligen hade längre träning på undervisning än andra lärare.

Mot bakgrund av den gamla ordningen kan föräldraprotesterna mot den nya folkskolan bli förstaeliga. I takt med att allt fler skolhus uppfördes och till slut folkskolan instiftades kastades rollerna om en gång för alla. Förut hade undervisningen inte sällan bedrivits i det egna hemmet och kunde lätt anpassas till övriga göromål. Nu fick eleverna komma till läraren snarare än tvärtom.

Lärarnas status höjdes och föräldrarnas inflytande minskade.

1842 års folkskolestadga är en milstolpe i den svenska utbildningshistorien, men kanske inte laddad enbart med positiva betydelser. Folkskolan blev en skola just för vanligt folk medan de mer välsituerade samhällsklasserna fortsatte att skicka sina barn till privatskolor och läroverk. När de fristående folkhögskolorna bildades framåt 1868 var det ett uttryck för böndernas missnöje med den folkskola som skapats – den hade inte blivit den medborgarskola som framstående bondefamiljer önskade, den hade blivit en skola för torparens barn.

Folkskolan kom länge att uppfattas som en fattigskola och behandlades också som en sådan från statens sida. Så sent som 1870 var de statliga anslagen till läroverken mer än tre gånger så stora som anslagen till folkskolan – och det trots att eleverna i folkskolan var omkring 50 gånger fler. När de första folkskoleinspektörerna skickades ut på 1860-talet samlade de stoff till dystra årsrapporter om dåliga sanitära förhållanden och jättelika klasser i fattig-Sverige.

Ett system med två parallella skoltyper hade skapats: en för folkflertalet och en för eliten. Liberala och socialdemokratiska reformivrare, som strävade efter en gemensam och klassupplösande så kallad bottenskola, fick en bra bit in på 1900-talet brottas med att försöka knyta samman dem.

David Wästerfors är journalist och doktor i sociologi.

Könskamp om katedern

”I rättfärdighetens och vår folkskolas framtids namn gör ej skillnad på lärarens och lärarinnans lön! Jag kan ej tänka tanken ut, att Fridtjuv Berg, folkskolemannen, skulle blifva den förste minister, som gjorde vår folkskola detta”.

Så skriver folkskollärarinnan Jänny Olsson i Norrköping i ett brev daterat januari 1906 till Fridtjuv Berg, nybliven ecklesiastikminister och samtidens liberala skolreformator nummer ett. Men bönerna bads förgäves. Fridtjuv Berg genomdrev verkligen ett nytt lönesystem för folkskollärarna som placerade männen ett pinnhål över kvinnorna. I ett svarsbrev till Jänny Olsson skriver Fridtjuv Berg att han har börjat tvivla på John Stuart Mill som han i sin ungdom läste och beundrade, liberalen Mill som försvarade kvinnors rätt till jämlikhet. ”Så mycket har jag emellertid lefvat och tänkt, att abstrakta ordformler [om jämlikhet] upphör att dupera mig” skriver Fridtjuv Berg.

Denna brevväxling och dess dramatiska inramning – båda finns beskrivna i Christina Florins avhandling *Kampen om katedern* – markerar en höjdpunkt i de strider som fördes mellan män och kvinnor inom den nya folkskollärarkåren från mitten av 1800-talet och långt in på 1900-talet. Bakgrunden var läraryrkets allt tydligare karaktär som karriärväg för kvinnor.

En rad förordningar under 1850-talet hade gjort det möjligt för kvinnor att söka tjänster i folkskolor. Under samma tid delades den från början enhetliga folkskolan upp i en tvåårig småskola och en fyraårig folkskola (en uppdelning som först 1919 samordnades till två sammanhängande stadier). Kvinnor anställdes i stor omfattning som småskollärarinnor, inte minst eftersom de var billiga att anlita och ansågs mer lämpliga att ta hand om de minsta barnen.

Småskollärarinnorna blev snart ett lärarproletariat, förvisat till svåra rättsliga och ekonomiska förhållanden, inte sällan utlokaliserat till dragiga skolhus på landsorten där kvinnorna till och med kunde svälta och frysa.

Under 1800-talets sista årtionden hade småskollärarkåren helt och hållet feminiserats, det vill säga blivit ett kvinnoyrke. Samtidigt hade även folkskollärarkåren fått ett starkt kvinnligt inslag. Det var inte otänkbart att kvinnorna till slut skulle komma att dominera hela yrkesgruppen, något de manliga lärarna kände sig hotade av.

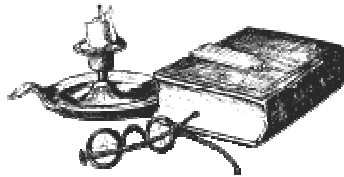
Löneskillnaderna var stora mellan män och kvinnor; stad och land. De statliga minimilönerna var däremot desamma från det att kvinnor fick tillträde till yrket. Det var detta riksdagen ändrade 1906 – principen om lika minimilön oavsett kön övergavs till förmån för en positiv särbehandling av männen. Staten ville på detta sätt upprätthålla könsbalansen och mota tillbaka kvinnorna.

Reaktionerna lät inte vänta på sig. Folkskollärarinnorna blev ursinniga, bröt sig ur Sveriges Allmänna Folkskolläraryörening och fortsatte striden i tidskrifter och debatter. I Stockholm utbröt storgräl mellan lärare och lärarinnor när ombud skulle väljas. Svensk Läraretidning talade om ”gerillakrig mellan män och kvinnor”. Feministen Rosalie Lindgren skrev att ”vi lärarinnor få i framtiden ej arbetskamrater, utan herrar”.

Trots protesterna fullbordades politiken. En fullständig feminisering av yrket undanröjdes. Det skulle dröja ända till 1960 innan kvinnorna var i majoritet inom folkskollärarkollektivet.

Fridtjuv Berg kom senare att ta avstånd från 1906 års beslut men utan att det hade någon effekt. Lärarinnornas underordning tycktes fastlåst och motiverades på ett alltmer öppet ideologiskt sätt. I ett betänkande från en löneredningskommitté 1918 avfärdades möjligheten att kvinnliga lärare skulle kunna ha samma ”kraft och uthållighet” som sina manliga kollegor. Historikern Christina Florin konstaterar: männen hade definitivt vunnit kampen om katedern för denna gång.

David Wästerfors

Schema för folkskolan

1686 Landets präster åläggs enligt kyrkolagen att undervisa i kristendom genom husförhör, skriftermål och konfirmationsundervisning.

1723 Föräldrar förpliktas i en regerings -resolution att lära sina barn ”läsa i bok”.

1779 Prästeståndet lägger fram förslag om allmän skola.

1809 Liberaler arbetar för allmän skola.

1825 Uppfostringskommittén – även kallad ”snillekommittén” – tillsattes med bland annat C A Agardh, J J Berzelius, Erik Gustaf Geijer och Esaias Tegnér i spetsen. Debatten om folkskolan är livlig.

1842 Folkskolan lagstadgas av riksdagen. Varje socken och varje stadsförsamling måste ha en skola med en godkänd folkskollärare. Skoldistriktet blev detsamma som kyrkoförsamlingen och kyrkoherden blev ordförande i skolstyrelsen. Staten gjordes ansvarig för lärarutbildningen.

1847 Endast hälften av landets skolpliktiga barn bedöms vara inskrivna i en skola.

1856 Så kallade mindre folkskolor införs för att sprida skolan i landsbygden. I dessa skolor kunde även oexaminerade lärare arbeta. Småskolorna börjar etableras – en början till klassindelning.

1860-talet En statlig inspektion över folkskolan bildas.

1878 Första läroplanen, kallad ”normalplan”, antas.

1894 En första anknytning mellan folkskolan och läroverken skapas. De tre första åren i folkskolan motsvarar inträdet till läroverkets första klass.

1906 Folkundervisningskommittén tillsätts och påbörjar ett stort reformarbete av skolan. Lärares och lärarinnors minimilöner skiljs åt.

1914 Folkskolöverstyrelsen inrättas. Beslut om enhetlig fyraårig folkskolläroverutbildning.

1919 Småskola och folkskola samordnas till en enhetlig sexårig skola. Ny undervisningsplan – katekesläsningen slopas nästan helt. Folkskolan anses helt genomförd omkring 1920.

1920–40 Skolsystemet centraliseras. Antalet skolor minskar från cirka 14 000 till omkring 6 000. Skolskjutsar och elevhem införs.

1927 Anknytningarna mellan folkskolan och läroverken förstärks.

1937 Riksdagen beslutar att göra folkskolan sjuårig. Reformen klar först 1949. I vissa kommuner blev folkskolan åtta- eller nioårig, i något fall tioårig.

1941 Engelska införs som första främmande språk i folkskolans högre klasser.

1962 Riksdagen beslutar om ny obligatorisk nioårig grundskola som ersätter parallellsystemet med folkskola och läroverk. Det nya skolsystemet var fullt genomfört 1971.

Av: David Wästerfors

Publicerad på www.popularhistoria.se, 27 juli 2009

LÄNKAR

<http://flygfotohistoria.mine.nu>

<http://heltibild.se/om.html>

www.finngraven.se

<http://www.gravar.se/>

BOKTIPS

Stora boken om familjebilder

Det handlar om familjebilder, de som finns i våra album, på hemmens väggar, i mormors bokhylla, i kofferten på vinden eller i dödsboets kartonger. När och hur är bilderna tagna? Vad kostade det? Vem hade råd?

I *Stora boken om familjebilder* ger fotohistorikern Björn Axel Johansson tips för att underlätta identifiering av äldre fotografi vid släktforskning och i arbetet inom hembygdsrörelsen, i arkiv och på institutioner. En pedagogisk handbok med en spännande berättelse om svensk fotohistoria från fotografins födelse fram till dagens digitalfoto.

Varje decennium under perioden 1840-2000 har ett eget kapitel i boken som i ord och bild, uppslag för uppslag, tydligt visar vad som var kännetecknade för fotografiet under respektive årtionde. Denna kronologiska framställning bryts dock upp av en rad intressanta temasidor och spännande specialuppslag där Björn Axel Johansson ägnar ämnen som blytljusets historia och skolfotot lite extra uppmärksamhet eller berättar om kända fotografer.

Björn Axel Johansson, tidigare informationschef vid Statens historiska museum i Stockholm, är idag verksam på Kungl. Myntkabinettet. Han ingår i referensgruppen för Fotosekretariatet vid Nordiska museet. Hans senaste bok var [*De första fotograferna. Introduktionen av fotokonsten i 1840-talets Sverige.*](#)

Björn Axel Johansson:

Stora boken om familjebilder

Historiska Media

Utkom 2010